Пĕтĕмпех çын валли тата çыншăн

/Вĕçĕ. Пуçламăшĕ 1-2-мĕш стр./.

Чăваш Ен харпăр хăй хушма хуçалăх тытакансене пулăшас енĕпе Раççейре малта пырать. Агропромышленноçа аталантармалли наци проектне пурнăçлама тытăннăранпа Чăваш Енри çемьесен 30 проценчĕ хăйсен хуçалăхне аталантарма çăмăллăхлă кредитсемпе усă курчĕ. Юпа уйăхĕн 1-мĕшĕ тĕлне явăçтарнă кредитсен хисепĕ пĕлтĕрхи çак вăхăтрипе танлаштарсан 2,3 хут ӳссе 2 миллиард та 271,7 миллион тенкĕпе танлашнă. Явăçтарнă укçа-тенкĕн пĕтĕмĕшле калăпăшĕ вара 11,3 миллиард тенкĕ ытла. Ял çĕрĕнчи кил хуçалăхĕсен пур пек ресурсĕсен кил хуçалăхĕнчи пĕр çын пуçне уйăхра тивекен виçи 3 хут ӳсрĕ. Эпĕ çакă таврăнми истори чăнлăхĕ пулнине, вăл хресчен психологийĕпе шухăшлавне, производство культурине улăштарма пулăшнине çирĕппĕн шанатăп.

Çавнашкал хăвăртлăха малалла та тытса пыма тĕллев лартатăп. Пĕчĕк тата вăтам предпринимательлĕхре вăй хуракан ĕçченсен пайĕ 32 процента яхăн шая, регионти пĕтĕмĕшле продуктри вĕсен продукцийĕн пайĕ 14 процента çити ӳсмелле. Вăтам бизнесăн республикăри мĕн пур пысăк проекта тата мĕн пур отрасле хутшăнмалла. Чи кирли – Чăваш Ен гражданĕсем пурнăçра хастарлăхпа палăрса тăмалла. Халăх калашле: «Ху ĕçлеме ӳркенсен турă телей парас çук».

Халĕ пирĕн пысăк предприятисем тата паллă брендсем çинчен. «Пĕрлĕхлĕ Раççей» съездĕнче çĕр-шыв Президенчĕ Д.А.Медведев палăртса хăварнă тăрăх, экономикăна тата социаллă пурнăça çĕнетни вăл – эпир асап урлă иртсе тупнă çул-йĕр. Çĕр-шыва индустриализацилемелли çĕнĕ форма кирлĕ, çавнашкал çĕнетĕвĕн пĕрремĕш ӳсĕмĕсем, паллах, пур ĕнтĕ, эппин, ку енĕпе савăнмалли те çук мар. Çапах та хальлĕхе татса паман ыйтусемпе йывăрлăхсем те чылай-ха.

Паллах, ахаль çын хăш чухне предприяти харпăрлăхçи е унччченхи завод вырăнĕнче суту-илӳ центрĕ ӳссе ларнине çеç асăрхать, мĕншĕн тесен çакă тӳрех куçа курăнать. Ытларах чухне промышленноç пĕтсе пырать текен общественноç шухăшĕ çавнашкал çиелтен хак панинчен йĕркеленет. Предприяти кирлĕ продукци кăларса тата хыснана тултарса йĕркеллех ĕçленине вара çав предприяти ĕçченĕсемпе вĕсен çемйисем çеç пĕлессĕ. Эпĕ каларăм ĕнтĕ – эпир продукци калăпăшĕ енĕпе кризисченхи шая çитнĕ. Пирĕн тупăшлă ĕçлекен тирпейлекен производствăсен тупăшĕ пĕлтĕрхи çак тапхăртипе танлаштарсан **1,7 хут** ӳснĕ.

Чăваш Ен паян чылай отрасль центрĕ шутланать. Шупашкарти электроаппарат заводĕнче, «АБС электро», «ЭКРА» предприятийĕсенче тата ытти предприятире инноваци продукцийĕ туса кăларнине пула электротехника отраслĕ хăватлăн аталанать. Чăваш Енре вырнаçнă «Трактор завочĕсем» Концерн предприятийĕсенче производствăна роботсемпе тивĕçтерес тĕлĕшпе пысăк ĕç тăваççĕ, çавна пула Шупашкар – йывăр машиностроени центрĕ тата Раççейри вакунсем тăвакан центрсенчен пĕри.

Чапа тухнă «Элара», çакна кăçалхи Пĕтĕм тĕнчери авиаципе космос салонĕ те çирĕплетрĕ, – мухтанмалли япала. Предприятире туса хатĕрленĕ навигаци модулĕ тĕнчере никам тума пултарайман пилотажа пурнăçлама пай парать. Çакă – предприяти юлашки вăхăтра туса хатĕрленĕ сайра тĕл пулакан ĕçсенчен пĕри кăна. Нумаях пулмасть çеç йывăр лару-тăрăва чăтса ирттернĕ «Шупашкарти В.И. Чапаев ячĕллĕ производство пĕрлешĕвĕ» пиротехника холдингĕн йышне кĕчĕ, çитес вунă çул хушшинче кунта тĕпрен çĕнетӳ иртмелле. Раççей Правительстви çĕнĕ йĕркесем тăрăх гарантилекен виçĕ çуллăх патшалăх саккасĕ Раççейри пĕтĕм «оборонкăна» малашлăхалла шанчăклăн пăхма май парать.

Раççейре çул-йĕр строительствине икĕ хут ӳстерни, транспорт машиностроенине аталантармалли стратегие пурнăçлани те пирĕн предприятисене çирĕппĕн аталантарма тата вĕсем туса кăларакан продукцие туянассине ӳстерме пулăшать. Сăмах май, нумаях пулмасть Раççей Транспорт министерствинче иртнĕ тĕл пулусем Чăваш Енри çĕнĕ стройкăсен бюджетне укçа-тенкĕ пырса кĕрессине самаях ӳстерме май пачĕç. Сăр юхан шывĕ урлă хывмалли кĕпер строительствине вĕçлесси, федераци çулĕсене анлăлатас ĕçе хутшăнни, çав çулсем çинчи халăх пурăнакан вырăнсене çутăпа тивĕçтерни, çавăн пекех Чăваш Ен тĕп хулине пырса кĕмелли вырăнсене юсаса çĕнетни тата çутатни – çакă пĕтĕмпе 5 миллиард ытла тенкĕ инвестици парать.

Паянхи кун чи кирли – Чăваш Ен территорийĕнче çĕнĕ производствăсене аталантарасси, çĕнĕ «локомотивсем» йĕркелесси. Ку тивĕç çăмăл мар, унпа аталанма лайăх майсем, хăйĕн валли çĕнĕ лаптăксем шыракан бизнес кăна та мар, Чăваш Ен Правительстви те ĕçлет, унпа çавăн пекех республикăн муниципалитечĕсем те ĕçлемелле. Промышленноç производствин ӳсĕмне стратегилле ĕçтешсемпе – РОСНАНОпа, «Раççей чукун çулĕсемпе», «Газпромпа», «Росатомпа», «Русгидропа», автопром, энергетика тата нефтьпе газ комплексĕн предприятийĕсемпе – çыхăнса ĕçлессине анлăлатни пулăшать. Вĕсем валли туса кăларакан продукци калăпăшĕ республикăри машиностроени предприятийĕсем тиесе ăсатнă продукцин 60 процентне яхăн шайпа танлашать. Пирĕн нанотавар туса кăларакан никама пăхăнман 9 производителе палăртнă, биотехнологисем енĕпе ĕç хастар пырать.

Икĕ çул каярах «Хĕвел» ТМЯО пурнăçлама пуçланă «Çӳхе пленкăсем» технологи никĕсĕ çинче туса кăларакан хĕвел батарейисем» проект çумне кăçал РОСНАНО «Гален» тулли мар яваплă обществăпа пĕрле çĕнĕ продукци – базальт чĕлкĕмĕсемпе çирĕплетнĕ нанотытăмлă композици полимерĕ – туса кăларассине ырланă проект хушăнать. Унпа пурăнмалли çурт-йĕрпе коммуналлă хуçалăхра тата Раççейри строительство отраслĕнче, НППП çĕр-шывĕсенче тата Европăра усă кураççĕ. Енчен те пĕрремĕш тĕслĕхре производство ют çĕр-шывра туса кăларнă технологисене тĕпе хурать пулсан, çĕнĕ проект никĕсне Чăваш Республикинчи инноваторсен ушкăнĕ туса хатĕрленĕ ĕçсене хунă. Ăна 21-мĕш ĕмĕр проекчĕ теме пулать, мĕншĕн тесен вăл унпа усă куракансемшĕн çавнашкал хальхи тĕслĕхсенчен 15 процент йӳнерех пулать.

Шанатăп: часах промышленноçăн ытти проекчĕн продукцийĕ – трансформаторсем /«Çĕмĕрлери ятарлă автомобильсен завочĕ» АУО/, органикăллă мар хими хутăшĕсем /«Аурат СВ» ТМЯО/, çурма прицепсемпе чукун çул вакунĕсем /«Шупашкарти «Çеçпĕл» предприяти» АХО, «Промтрактор-вакун» АХО/, хӳтĕлевĕн микропроцессор хатĕрĕсем /«ВНИИР» АУО, «ЭКРА» НПП ТМЯО/, строительствăра усă куракан хутăшсем /«Улатăрти сăрт-ту комбиначĕ» ТМЯО/, производство хăвачĕсене ӳстерсе туса кăларакан таварсем /«Шупашкарти вăй элетрооборудованийĕн «Электросила» завочĕ» АХО, «Шупашкарти электротехника тата автоматика» ТМЯО/, çавăн пекех тирпейлекен çĕнĕ предприятисен продукцийĕ – лизин /«ЧувашАгроБио» АХО/, «Develey» нимĕç фирми хатĕрлекен кетчуп, комбикормсем /«Юрма» агрохолдинг»/, биохутăшсем /«Синтез Агро» ТМЯО тата «Агропромгаз» ТМЯО/ Чăваш Енĕн çĕнĕ бренчĕсем – пулса тăрĕç.

Çак тата халь çĕкленекен ытти предприяти республикăн экономикăн пахалăхлă ӳсĕмне тивĕçтермелле. Пысăк промышленноç предприятийĕсен ытларах территорийĕнче тунă технопарксем çывăх çулсенче производствăн çĕнĕ пахалăхлă тытăмне йĕркелеççĕ. Çавна май эпĕ хамăрăн çĕнĕ предприятисенче ĕçлеме пысăк ăсталăхлă специалистсем хатĕрлес тĕлĕшпе вĕренӳ учрежденийĕсем умĕнче тăракан тĕллев патне тепĕр хут таврăнатăп. Юлашки виçĕ çулта аслă шкулсенче халĕ кирлине шута илекен 19 çĕнĕ специальноç уçнă пулин те – ку питĕ сахал, И.Н. Ульянов ячĕллĕ ЧПУ, Иоффе ячĕллĕ Физикăпа техника институчĕ тата «Хĕвел» ТМЯО хушшинчи преподавательсене тата студентсене пĕрлехи майпа вĕрентсе хатĕрлес енĕпе пурнăçланă ĕçсем евĕр тĕслĕхсем хальлĕхе çукпа пĕрех.

Чăваш науки производствăсене аталантарма тата çĕннисене йĕркелеме хатĕр пулни питĕ пысăк пĕлтерĕшлĕ Инновацисене хавхалантарма, аталантарма пулăшакан норматив-право никĕсне республикăра йĕркеленĕ, патшалăх пулăшăвĕ памалли майсене туса çитернĕ, çав шутра тавăрса памалла мар бюджет инвестицийĕсем мелĕпе те. Çапла шухăшлатăп: Чăваш Енри кашни аслă шкулти техника кафедринех 10-ран кая мар наука тĕпчев тата сăнав-конструктор ĕçĕсем туса хатĕрлемелле, вĕсене каярах производствăна кĕртмелле тата çĕнĕ тавар туса кăлармалла. Экономика аталанăвĕн, промышленноç тата суту-илӳ министерствин çакна тĕплĕн тĕрĕслесе тăмалла, мĕншĕн тесен республикăн хăйĕн тулашри çыхăнăвĕсене анлăлатмалла.

2012 çулхи тĕллев çавăн пекех федераци шайĕнче йĕркеленĕ технологи платформисен йышне кĕрессине анлăлатасси пулса тăрать, – паянхи кун эпир 6 платформăна хутшăнатпăр, пирĕн тата çавнашкал 3 платформăна кĕмелле. Халь пурнăçланакан проектсене шута илсен, Чăваш Еншĕн биотехнологи, çĕнĕ композит материалĕсем тата машиностроени енĕпе пурнăçа кĕрекен технологи платформисем илĕртӳллĕрех шутланаççĕ.

Паян Чăваш Ен организацийĕсем тĕнчери 70 ытла çĕр-шывпа çыхăнса ĕçлеççĕ. Тĕнче кризисĕ пирĕнтен те пăрăнса иртмерĕ, анчах та кăçал эпир 2008 çулхи тулашри суту-илӳ çаврăнăшĕн калăпăшне çитсе пыратпăр. Çапах та, ют çĕр-шыври тата НППП çĕр-шывĕсенчи **тулашри рынока тухас енĕпе тăвакан** хамăрăн ĕç-хĕле хакланă май, пирĕн тавар туса кăларакансен амбицăллă тĕллевĕсем пулманнине куратăп. Пăшăрханса палăртма тивет: эпир халĕччен тунă ĕçсен вăй-халĕпе усă куратпăр, хамăр вара ниепле те малалла аталанмастпăр.

Экспорт валли ĕçлекен предприятисене федераци правительстви тĕрлĕ йĕркепе пулăшу памалли майсем сĕнет. Чăваш Енре пĕчĕк тата вăтам бизнес валли тулашри рынока тухмалли майсем туса панă, Экспорт пулăшăвĕ паракан центр йĕркеленĕ, финанс енĕпе пулăшассине те тивĕçтернĕ. Урăхла каласан, патшалăх тавар кăларакансене хастарлăн пулăшма тăрăшать, анчах нумай харпăрлăхçă хăйне сӳрĕк тыткалать, мĕн пуррипе çырлахать. Çакна эпĕ пачах та ăнланма пултараймастăп!

«Раççей – Беларуç – Казахстан» таможня союзне çирĕплетнĕ хыççăн бизнесшăн çĕнĕ майсем уçăлаççĕ. Çĕнĕ çулхи кăрлачĕн 1-мĕшĕнчен пуçласа таможня чăрмавĕсене пăрахăçлаççĕ тата экономикăн пĕр пĕтĕм анлăхĕ йĕркеленет. Раççей Пĕтĕм тĕнчери суту-илӳ организацине кĕни экономикăна пысăк улшăнусем кĕртет. Лару-тăрăва çăмăллатма пĕр май çеç куратăп: предприятисен ертӳçисен хăйсен производствин хăватне, рынокри хăйсен таварĕсене комплекслă майпа хак памалла тата ĕçсен программине тумалла.

Тата та кирли çакă: модернизаци, инноваци енĕпе татах та, татах та ĕçлемелле, сайра, пĕртен пĕр шутланакан тата хăй хаклăхĕ йӳнĕ таварсем туса кăларса вĕсем лайăх сутăнассине тивĕçтермелле. Енчен те çакна тумасан пирĕн тавар туса кăларакансен тĕнчери кризиссенчен яланах шикленме кăна мар, шалти рынокри конкурентсене те пăхăнса тăма тивĕ. Эпĕ калани чăваш экспортçисене кăна мар, бизнесра ĕçлекен мĕн пур çынна пырса тивет. Мĕншĕн тесен бизнесра пĕлсе тата яваплăха туйса ĕçлекенсен ĕçĕ шăпах кризис тапхăрĕнче ăнăçать.

Граждансен 40 процентĕнчен ытларах пайĕ ялта пурăннăран **агропромышленноç комплексне аталантармалли ăнăçлă йĕркелӳ тата финанс майĕсем туса хурасси** тĕп тĕллев пулса тăрать. Приоритетлă наци проектне пурнăçлама тытăннăранпа Чăваш Ен агропромышленноç комплексне хывнă инвестицисен калăпăшĕ, бюджет укçи-тенкине шута илмесĕр, 26 миллиарда яхăн тенкĕпе танлашнă. Çакна каламалла: пирĕн эффективлăх кăтартăвĕсем – çĕр-шывра чи пысăккисенчен пĕри: 100 гектар пуçне выльăх-чĕрлĕх тата кайăк-кĕшĕк туса илесси Раççейрипе танлаштарсан икĕ хута яхăн пысăкрах, сĕт суса илессипе – виçĕ хута яхăн. Федерацин Атăлçи округĕнче юлашки пилĕк çулта /2010 çула шутламасăр/ ял хуçалăх производстви тăватă регионта кăна ӳснĕ. Çавăнпа та регионти хăш-пĕр политика партийĕсен ертӳçисем пире ял хуçлăх производствине мĕнлерех тытса пымаллине вĕрентме хăтланни кулăшла туйăнать.

Çакна палăртмалла: ку çул республикăшăн нихçанхинчен те тухăçлă пулчĕ. **Ял хуçалăх производствин 9 уйăхри индексĕ 134,8 процентпа танлашнă** /Раççей Федерацийĕнче – 115,9 процент/. Пĕтĕмĕшле продуктăн хаксемпе палăртакан çавнашкал пысăк калăпăшне /хальхи хаксемпе/ Чăваш Ен нихăçан та туса илмен. Çавăнпа та эпĕ çĕр ĕçченĕсене ырми-канми ĕçĕсемшĕн тав тăватăп.

Выльăх-чĕрлĕх ĕрчетес ĕçе тӳрремĕнех витĕм кӳнĕ 2010 çулхи типĕ çанталăк сиенĕсене пĕтерме Раççей Правительстви те халĕччен пулман пулăшу кӳчĕ. Тăкаксене бюджет шучĕпе вăтамран 45 процент виçепе саплаштарни – СССР историйĕнче те, хальхи Раççей кун-çулĕнче те пулман. Асăннă пулăшусăр ял хуçалăхĕнчи чылай хуçалăх тытакан субъект çука юлнă пулĕччĕ, çакă вара çынсем ĕç вырăнĕсене йышлăн çухатасси патне илсе пыма пултаратчĕ, ял хуçалăх производствине чĕртсе тăратма чылай вăхăт кирлĕ пулатчĕ.

Юлашки çулсенче Чăваш Енре 100 ытла инноваци объектне – тĕнчери тĕслĕхсемпе тӳр килекен хальхи вăхăтри çĕнĕ производствăсене хута янă. Апла пулин те – ял хуçалăхĕ тирпейлекен ĕçрен пысăкрах хăвăртлăхпа аталанать. Çакна шута илсе эпир çĕнĕ заводсем тăвакан инвесторсен процент ставкисене субсидилес енĕпе хамăр çине обязательствăсем илтĕмĕр. Пирвайхи проектсем хута каяс шайра ĕнтĕ, çавна май эпĕ вĕсен тĕслĕхне кура çак ĕçе хăватлă ытти инвесторсем те хутшăнасса шанатăп.

Ял хуçалăх производствин тĕп тĕллевĕсенчен пĕри – унăн тупăшлăхне ӳстересси. Çакна пурнăçлас тесен чи малтанах экологи тĕлĕшĕнчен таса ял хуçалăх продукцине туса кăларассине йĕркелеме кирли çинчен пĕрре мар каланă ĕнтĕ. Рынокăн çĕнĕ пайне йĕркелессине «Чăваш биопродукчĕ» логотип тунинчен, «Органика» лавккисен тытăмне хута янинчен, çавнашкал апат-çимĕçĕн стандартне ĕçе кĕртнинчен тата вĕсене ирĕклĕ майпа сертификацилессинчен пуçланă. Асăннă таварсене туянасси ӳсни халех палăрать. Чăваш тавар туса кăларакансен продукцийĕ пĕтĕм тĕнчери экологи экспертизи урлă ăнăçлăн иртет.

Тăватă çул хушшинче эпир усă курман 100 пин гектар ытла ял хуçалăх пĕлтерĕшлĕ çĕрсене çаврăнăша кĕртрĕмĕр. Анчах та пирĕн тата çавăн пек 30 пин гектар пур. Пĕлтĕрхи типĕ çанталăк çав çĕрсене çаврăнăша кĕртме май памарĕ. Министрсен Кабинетне вырăнти хăй тытăмлăх органĕсемпе пĕрле çитес çул çак ĕçе пĕтĕмпех вĕçлеме хушатăп.

Ялти çĕр лаптăкĕсене инвестици проекчĕсене пурнăçлама уйăрса парас ĕçе ансатлатасси пĕлтерĕшлĕ çул-йĕр пулса тăмалла. Ку ĕçе пурнăçлама тытăннă ĕнтĕ. Унпа пĕрлех муниципалитет тата уйрăм çын харпăрлăхĕнчи çĕр лаптăкĕсемпе спекуляци тăвассипе çыхăннă тĕслĕхсене пĕтермелле. Çавна май Чăваш Республикин Министрсен Кабинетне граждансем хăйсем тытса тăракан çĕрсене сутас кăмăллă пулнине палăртса чĕнсе каланисене тĕплĕнрех, вырăна тухса тата çав çĕр лаптăкĕсене хак парса пăхса тухма хушатăп. Кирлĕ пулсан инвесторшăн илĕртӳллĕ шутланакан çĕр лаптăкĕсене туянма тата вĕсене Чăваш Республикин харпăрлăхне кĕртме Чăваш Республикин майлăрах туяну правипе усă курмалла.

Бизнеса аталантарасси, çĕнĕ ĕç вырăнĕсем йĕркелесси тата ĕç укçине ӳстерессии яланах **регионăн инвестици илĕртӳлĕхĕпе** çыхăннă. Пирĕн çакăн валли пĕтĕм норматив-право никĕсне туса хунă, инвестицисене пулăшмалли административлă чăрмавсене чакармалли программăсем йышăннă, кашни муниципалитет пĕрлĕхĕнчех инвестици проекчĕсене пурнăçлас енĕпе пайăр тĕллевсем палăртнă. Эпир инвестици хăвăртлăхĕсем енĕпе Раççейре малтисенчен пĕри шутланатпăр: 2010 çулта – 122 процент, çав вăхăтрах ку кăтарту Раççейре 106 процент. Эпĕ çак хăвăртлăхсем сыхланса юласса шанатăп.

Инвестицисем килсе кĕрессине ӳстермелли ресурса эпĕ **индустри паркĕсем, кластер майĕпе хăвăрт аталанакан территорисем тата ыт. те туса хурса территорисене аталантармалли** çĕнĕ майсенче куратăп. Кашни муниципалитет пĕрлĕхĕн вăйлăрах енĕсене тупса палăртассине тĕпе хурса республика территорийĕнче экономикăн кал-кал усĕмĕн тăрăхĕсене йĕркелесси инвестици политикине тĕллевлĕн тытса пынипе тата мультипликативлă эффект тăвакан, стратеги характерлă экономика ӳсĕмĕн вырăнĕсене» йĕркелекен экономика сферисене инвестици капиталне хастарлăн явăçтарассипе тачă çыхăннă.

Чăваш Ен **монохуласем енĕпе пурнăçланакан Раççей проектне** ăнăçлăн хутшăнать. Укçа-тенкĕ пулăшăвĕ илмелли перечене лекме хулан тĕплĕн туса хатĕрленĕ инвестицин комплекслă планĕ пулмалла. Çак ĕç пĕртте ансат мар, çапах та эпир ăна пурнăçларăмăр. Пуçарăва Çĕнĕ Шупашкар турĕ, ăна бюджет укçи-тенки шучĕпе 1 миллиард та 482 миллион тенкĕ ытла патшалăх пулăшăвĕ панă, çав шутра 2011 çулта – 1 миллиард та 81 миллион тенкĕ ытла. Кăçал Улатăр хулин инвестицин комплекслă планĕпе палăртнă ĕçсене пурнăçлама бюджет укçи-тенкине 332,3 миллион тенкĕ ытла уйăрнă. Халĕ вара федераци бюджетĕнчен чăн пулăшу илме хаклавăн мĕн пур виçи витĕр тухас тесен Канашра, Çĕмĕрлере, Етĕрнере тата Сĕнтĕрвăрринче пурин те çине тăрса ĕçлемелле. Хăйсен бизнес планĕсене Раççей Правительствинче тата Тулашэкономбанкра çирĕплетес тесен муниципалитетсен хăйсен территорийĕнчи инвесторсемпе тата халăхпа, хăйсен модернизаци программисене пурнăçлама палăртакан предприятисемпе пысăк ĕç туса ирттермелле. Чăваш Енри 6 монохулан инвестици проекчĕсене пурнăçлани 23 пине яхăн ĕç вырăнĕ йĕркелеме, ĕç укçине 35 пин таран ӳстерме май парать. Раççей Федерацийĕн Правительстви монохуласен проекчĕсем валли çулсерен 5 миллиард тенкĕ уйăрма палăртать.

Эпĕ 2012 çулта экономикăна модернизацилес тата диверсификацилес тĕллевпе кашни муниципалитетах хăйĕн инвестицин комплекслă программине туса хатĕрлемелле тата вĕсене туса хатĕрлеме администраци пуçлăхĕсене Чăваш Республикин ĕç тăвакан влаçĕн мĕн пур органĕсем пулăшмалла тесе шухăшлатăп.

Çак ĕç шайĕнче патшалăхпа уйрăм çынсен ĕçтешлĕхне пурнăçа кĕртессине хастарлăн аталантармалла. Ку вăл бизнеспа влаç пĕр-пĕринпе çыхăнса ĕçлемелли чи тухăçлă тĕслĕхсенчен пĕри шутланать. Унпа тĕнчери чылай çĕр-шывра ăнçлăн усă кураççĕ. Республикăра, тĕпрен илсен, çакăн валли кирлĕ пек нормативлă право никĕсне туса хатĕрленĕ, политика çирĕплĕхĕ кăна çитсех каймасть. Инвестици проекчĕсемшĕн палăртнă хутшăнусен çавнашкал йĕркипе пысăк проектсенче те, пĕчĕк тата вăтам бизнесра та усă курмалла.

Чăваш Республикин Министрсен Кабинетне çавăн пекех обществăшăн пысăк пĕлтерĕшлĕ шутланакан, социаллă пурнăçа пырса тивекен саккун порекчĕсене тата норматив-право акчĕсене йышăннă чухне вĕсене малтанласа общественноçпа анлăн сӳтсе явассине, проектсен тĕп йĕркисене ăнлантарса парассине тивĕçтерме ыйтатăп.

Халĕ пурне те пырса тивекен тема – пурăнмалли çурт-йĕрпе коммуналлă хуçалăх пирки. Çакна палăртатăп: Чăваш Ен хăйне Раççейри Пурăнмалли çурт-йĕрпе коммуналлă хуçалăха реформăлама пулăшакан фонд тĕпрен юсав ĕçĕсем ирттерме виçĕ çуллăха уйăрса панă лимита хăвăрт алла илчĕ тата пире хушма укçа-тенкĕ те пачĕç. Ку вара 2,5 миллиард тенкĕ, унпа усă курса нумай хваттерлĕ 1 пин ытла çурта юсанă. Анчах та çакă нумай хваттерлĕ çуртсен 25 проценчĕ кăна. Ку – пĕрремĕш утăм. Çавăнпа та 2012 çулта республика çавăн пек хăйĕн Фондне йĕркелет, вăл асăннă юсава малалла тума май парĕ, çав ĕçе вара муниципалитетсен те, граждансен хăйсен те хастарлăн хутшăнмалла. Тĕпрен юсамалли ĕçсен юлнă пĕтĕм калăпăшне хăçан вĕçлесси те çавна май, вĕсен хастарлăхĕнчен килет.

Раççей Правительстви кăçал коммуналлă пулăшу ĕçĕсен хакĕсем ӳсессине 15 процент шайпа чикĕлерĕ. Чăваш Енре ку тĕлĕшпе йĕркене пăснă тĕслĕхсем пулман. Халăха хӳтĕлес тĕллевпе çитес çул тарифсене улăштарассине çулталăкăн иккĕмĕш çуррине куçарнă, çакă çул пуçламăшĕнче инфляци ӳсессине сирме тата тарифсем ӳсес хăвăртлăха чакарма май парать. Граждансем коммуналлă пулăшу ĕçĕсемшĕн тӳлекен хаксем ӳсесси, 2011 çулхи шайпа пăхсан, 10,4 процентпа танлашать. Çапла вара 2012 çулта хаксем ӳсессин хăвăртлăхĕ, 2010 çулхипе танлаштарсан, 2,5 хут пĕчĕкрех пулать. Унсăр пуçне, пурăнмалли çурт-йĕрпе коммуналлă пулăшу ĕçĕсемшĕн тӳлеме субсидисем илсе тăракан чи сахал тупăшлă граждансене социаллă хӳтлĕхпе тивĕçтерме палăртнă. Шупашкарта пурăнакан кашни тăваттăмĕш çын уйăрса панă çăмăллăхсемпе усă курать.

Граждансем коммуналлă пулăшу ĕçĕсемшĕн тӳлекен хаксен виçисене чакарма энерги ресурсĕсене перекетлес енĕпе ытларах ĕçлемелле. Пĕтĕм çуртри кăтартусене тата харпăр хăйĕн кăтартăвĕсене шута илмелли хатĕрсене вырнаçтарни çемье енчĕкне шанчăклăн сыхлама пулăшать. Юпа уйăхĕн 1-мĕшĕ тĕлне пирĕн ку енĕпе статистика çапларах: пĕтĕм çуртри кăтартăва шута илекен хатĕрсемпе нумай хваттерлĕ çуртсен вăтамран 70 процентне, харпăр хăйĕн кăтартăвĕсене шута илмелли хатĕрсемпе – хваттерсен 50 процентне тивĕçтернĕ. Кунта пуриншĕн те шухăшламалли пур. Техника тĕлĕшĕнчен пуянлатасси тата ресурссене перекетлемелли технологисене ĕçе кĕртесси пурăнмалли çурт-йĕрпе коммуналлă хуçалăх организацийĕсен ĕçĕ-хĕлĕнче тĕп вырăнта тăмалла.

Çапах та пурăнмалли çурт-йĕрпе коммуналлă хуçалăхăн граждансене пăлхантаракан тĕп проблеми урăх çĕрте палăрать: ку паракан пулăшу ĕçĕсен пахалăхĕ тата ертсе пыракан компанисем хăш-пĕр чухне укçа-тенке илсе кайни. Ертсе пыракан компанисен устав капиталне пысăклатмалли çинчен эпир пĕлтĕрех каланăччĕ тата ку ыйту çине тĕплĕн те çирĕппĕн пăхатпăр. Тӳрĕ мар кăмăллă пилĕк ертӳçĕ тĕлĕшпе уголовлă ĕç пуçарнă. Уголовлă ĕçсем – пĕртен пĕр тĕллев мар, анчах та эпир шар курнă граждансене хӳтĕлеме тивĕç. Раççей Президенчĕ федераци органĕсене, регионти влаçа тата муниципалитетсене пурăнмалли çурт-йĕрпе коммуналлă хуçалăх сферинче çирĕп йĕрке тума тивĕçлĕ хушусем пачĕ.

Сăмах май, шăпах çак сфера суйлав умĕнхи тавлашусенче чи паллă тата спекулянтла тема шутланать. Çавна май çакна пăлăртса хăвармасăр пултараймастăп: маншăн тата Чăваш Енри чылай çыншăн политика партийĕсен регионти хăш-пĕр ертӳçисем «Новэк» ертсе пыракан компани тата «САВВА» компанисен ушкăнĕн ĕçĕ-хĕлĕнчен шар курнă Шупашкарпа Çĕнĕ Шупашкар хулисенче пурăнакансене мар, çав компанисен ертӳçисене хӳтĕлес тĕлĕшпе йышăннă позици ытла та тĕлĕнмелле пек туйăнать. Ку вĕсен совеçĕ çинче юлать тесе шухăшлатăп. Çапах та ун пек ĕçсене Чăваш Ен халăхĕн хак памалла.

Ертсе пыракан компанисен ĕçĕ-хĕлĕн уçăмлăхĕпе çыхăннă ыйтусем паян малти вырăна тухаççĕ, çавăнпа та эпĕ юпа уйăхĕнче указ кăлартăм, вăл пурăнмалли çурт-йĕрпе коммуналлă пулăшу ĕçĕсенче Чăваш Енре пурăнакан çынсен прависемпе интересĕсене хӳтĕлемелли хушма майсене йĕркелеме пулăшать. Шăпах çав тĕллеве – ертсе пыракан компанисен ĕçĕ-хĕлĕн уçăмлăхне тивĕçтерессине – Интернетри Пурăнмалли çурт-йĕрпе коммуналлă хуçалăх Порталĕ /www.jkh.cap.ru/ пурнăçламалла. Паян вăл тест йĕркипе ĕçлет, анчах çывăх вăхăтрах республикăри халăх хушшинче ăнлантару тата право ĕçне хастарлăн туса пыма тытăнĕ. Мĕн пур ертсе пыракан компанин унта хăйĕн ĕçĕ-хĕлĕпе паллаштаракан информацие, бухгалтерин отчет докуменчĕсене, çирĕплетнĕ тарифсене, тума палăртнă тата тунă юсав ĕçĕсем çинчен пĕлтернисене вырнаçтармалла. Çак информаципе 5 çул хушши паллашма май пулать тата вăл кашни гражданина ертсе пыракан компани пурнăçлакан ĕçсене тĕрĕслесе тăма май парать.

Пулăшу ĕçĕсем панă чухнехи уçăмлăх, çавăн пекех инçетлĕх тата никама пăхăнманлăх, çакна халь информаци технологийĕсем тивĕçтерессĕ, **патшалăха чылай енĕпе коррупципе кĕрешме,** патшалăх хатĕрлевĕн сферине тата патшалăхпа муниципалитет паракан пулăшу ĕçĕсене те кĕртсе, май параççĕ.

Ыйтăвĕ ку самаях йывăрскер, вăл тĕнчери кашни çĕр-шывра вун-вун çул хушши татăлайми ыйту пулса юлать, унпа кĕрешес тĕллевпе çĕр-шывра федерацин тивĕçлĕ саккунне тата Коррупципе кĕрешмелли наци стратегине йышăннă. Пурнăç асăннă сферăра пурте лайăхах маррине çирĕплетет. Кун пек лару-тăру пире çырлахтарма пултараймасть. Çавăнпа та коррупципе кĕрешесси пирĕншĕн – принциплă тата тĕп тĕллев. Çавна май пĕтĕм шайри влаç тытăмĕнче ĕçлекен тӳресен саккунсене пĕр пăркаланмасăр пăхăнамаллине палăртса хăваратăп. Унпа пĕрлех патшалăх управленийĕн мĕн пур сферин уççăнлăхне тивĕçтермелле тата коррупципе кĕрешес ĕçе общественноçа анлăн явăçтармалла.

Пĕрлехи ĕçĕн çакăн пек тĕслĕхĕ кăтартуллă. Право йĕркине сыхлакан органсем «Акатуй» тата «СПАР» лавккасенче суя эрехĕн виçĕ тĕсне /«Старорусская», «Пшеничная», «Выбор. Хлебная»/ сутни çинчен заявлени илнĕ. Малтанлăха ирттернĕ тĕрĕслев тата суту-илӳ ĕçне тишкерни çакна уçăмлатнă: 90 организаци суя таварпа кăна мар, республика халăхĕн пурнăçĕшĕн хăрушă шутланакан эрехе сутма именмен! Çав хушăрах йышăну хакĕпе сутнă хак хушшинчи уйрăмлăх кам кĕсйине кĕни паллă мар.

Ку тĕслĕхпе тивĕçлĕ органсем пĕтĕмлетӳсем тăвĕç тата кирлĕ мерăсем йышăнĕç. Эпĕ вара пурне те ĕçкĕпе наркăмăшланса вилекенсен йышĕ çинчен аса илтересшĕн. Чăваш Ен Сывлăх сыхлавĕпе социаллă аталану министерствин кăтартăвĕсем тăрăх япăх пахалăхлă «симĕç çĕлене» пула çулталăк пуçламăшĕнчен тытăнса 220 çын вилнĕ. Суя алкоголь таварĕпе сутă тунинчен республика бюджечĕ те хур курать. Асăннă сферăра çирĕп йĕрке туса хумасăр лăпланмастпăр. Республика Правительствинчи, Роспотребнадзорти должноçри çынсене, муниципалитетсен ертӳçисене чĕнсе калатăп: эпир хамăр территорире пулса иртекен пĕтĕм ĕçшĕн яваплă тата пирĕнех контроль ĕçне йĕркелемелле тата халăх хăрушсăрлăхне тивĕçтермелле

Сăмахăма вĕçленĕ май çак залра ларакансене те, организацисен мĕн пур ертӳçине тата Чăваш Енре пурăнакансене те пирĕн çавăн пекех республика экономикипе унăн социаллă сфери хальхи вăхăт витĕмĕпе килĕшӳллĕн аталанса пынине ăнланмаллине шута илме ыйтатăп. Президент тата Правительство, тишкерӳçĕсем палăртакан экономика кризисĕн иккĕмĕш тапхăрĕн хăрушлăхĕ çĕр-шыва темлех сиен ан кӳтĕр тесе мĕн кирлине тăваççĕ. Унран та ытларах – Раççей малалла лайăх аталантăр, унта пурăнакансем вара хăйсене шанчăклăн туйччăр тесе çине тăрса тăрăшаççĕ.

Çĕр-шыв ертӳçисем çак кунсенче кăна бюджетсен хушшинчи хутшăнусене лайăхлатассипе çыхăннă темăна сӳтсе яврĕç тата регионсемпе муниципалитетсене тупăш полномочийĕсене çĕнĕрен пайлас тĕлĕшпе хавхалантармалли сĕнӳсем тăратма хушусем пачĕç.

Эпир тăвакан мĕн пур ĕç тĕллевĕ çынсен пурнăçĕн пахалăхне лайăхлатасси пулса тăрать. Çавăнпа та енчен те эпир çак тĕлĕшпе кашни сехетрех, кашни кунах малалла талпăнса тата кашни çын пурнăçне лайăхлатсах пымалла тухăçлăн ĕçлесен çитĕнӳ пулатех.

Чăваш Республикин Патшалăх Канашĕн депутачĕсен хальхи йышне пĕрле тунă тухăçлă ĕçшĕн, иртнĕ пилĕк çул хушшинче пĕрлехи вăйпа туса хатĕрленĕ, республикăн социаллă пурнăçĕпе экономикин ĕç-хĕлне çирĕпрех те лайăхрах тума пулăшнă саккунсен пĕлтерĕшлĕ йышĕшĕн Правительство ячĕпе тав тăватăп. Тепĕр хут палăртатăп: эпир пурнăçăлама пултарайманнине шантарман, пуçланă ĕçе яланах вĕçне çитернĕ! Эпĕ çавăн пекех парламентри «Пĕрлĕхлĕ Раççей» фракцине парти иртнĕ суйлавра хăй çине илнĕ обязательствăсене хастарлăн пурнăçлама пулăшнăшăн тав тăватăп.

Обществăна, республикăра пурăнакансене çакна тепĕр хут шута илме ыйтатăп: вĕсем тепĕр икĕ эрнерен хăйсен политикăри чăн кăмăл-туйăмне палăртса саккунсем кăларакан икĕ органа – Раççей парламентне тата Чăваш Ен парламентне йĕркелеççĕ. Яланхи пекех, саккун кăларакан органа суйланакан тивĕçлĕ кандидатсемпе пĕрле унта пит тӳрĕ кăмăллах тата пит таса чĕреллех мар, ытларах чухне хăйсемшĕн тăрăшакан, хăйсен сăмахĕнче час-часах аса илекен граждансен интересĕсемшĕн тăрăшсах кайман кандидатсем те лекме хăтланаççĕ. Çавăнпа та питех те пĕлтерĕшлĕ патшалăх органĕсен йышĕ мĕнлерех пуласси суйлавçăсем хăйсен бюллетеньне суйлав урнине яриччен тунă йышăнуран килет.

Çакна та палăртас тетĕп: суйлава каймасан та юрать, мĕншĕн тесен кирлĕ йышăнусене вĕсемшĕн ыттисем тăваççĕ текен шухăш пачах та тĕрĕс мар. Вăйра тăракан суйлав саккунĕсемпе килĕшӳллĕн граждансен суйласа илмелли ирĕкĕ хуть хăçан та пур тата вăл самаях анлă. Çавăнпа та пурне те граждан яваплăхне палăртма тата раштавăн 4-мĕшĕнче суйлав участокĕсене пырса сасăлама ыйтатăп.

Пире вăйлă Раççей кирлĕ. Пирĕн вăй – халăх пĕрлĕхĕнче. Çаплах Раççей пĕрлĕхĕнче – пуласлăх, тăван Чăваш Енпе унта пурăнакансен малашлăхĕ!

Итленĕшĕн пысăк тав!

● *4 стр.* ➡